
5 Beginselen van openbare elektronische rechtspraak

5.1 Zichtbare rechtspraak

Behoorlijke rechtspraak is zichtbare rechtspraak. Dat betekent dat de zitting voor het publiek toegankelijk moet zijn, dat het vonnis in het openbaar moet worden uitgesproken en dat de beslissing moet worden gepubliceerd of bekendgemaakt. Maatregelen die de openbaarheid beperken, zoals het sluiten van de deuren van de zittingszaal, zijn daarom slechts geoorloofd als daar goede gronden voor zijn. In de huidige praktijk gelden echter tal van beperkingen voor (televisie-)journalisten om hun werk te doen in de rechtszaal. Rechters kunnen zaken achter gesloten deuren behandelen, televisiecamera's weigeren en zelfs tekenaars beperkingen opleggen. Ook zijn rechters thans in de gelegenheid om te beslissen dat hun uitspraak niet op het internet wordt gepubliceerd. Bij veel leden van de rechterlijke macht bestaat tot nu toe de nodige terughoudendheid in het daadwerkelijk zichtbaar maken van rechtspraak.

In het derde hoofdstuk is aangetoond dat de mogelijkheden om rechtspraak openbaar te maken, in sterke mate kunnen worden beïnvloed met behulp van toepassingen van ICT. Journalisten zijn tegenwoordig in staat gebruik te maken van geavanceerde digitale opnameapparatuur of communicatiemiddelen op de zitting. Zij kunnen op die manier direct openbaar maken wat zich ter zitting afspeelt. Ook het gebruik van digitale dossiers en courtroom technology kan de zitting voor het aanwezige publiek beter zichtbaar en toegankelijk maken. Het dossier kan bijvoorbeeld op een scherm aan het publiek worden getoond. De openbaarheid van rechtspraak wordt ook vergroot door de publicatie van uitspraken op Rechtspraak.nl of door advocaten via Roljournaal.nl de mogelijkheid te geven inzicht te hebben in zaken die op de rol staan. Als zittingen rechtstreeks op televisie of op het internet zouden worden uitgezonden, lijkt volledige openbaarheid bereikt.

Het omgekeerde is ook mogelijk, namelijk dat het gebruik van ICT de openbaarheid juist beperkt. Bijvoorbeeld: als een zitting alleen nog te volgen zou zijn via computerschermen, wordt de openbaarheid in sterke mate beperkt, afhankelijk van ICT en van het juist functioneren ervan. Als rechterlijke uitspraken niet langer schriftelijk beschikbaar zijn, wordt de openbaarheid voor degenen zonder toegang tot het internet, drastisch beperkt. Als Rechtspraak.nl 'uit de lucht' is, zijn uitspraken niet langer toegankelijk. Met andere woorden: als ICT wordt ingezet om de openbaarheid van rechtspraak te vergro-

ten, zullen voorwaarden moeten worden geformuleerd waaronder dat gebeurt en zal moeten worden bepaald op welke punten de openbaarheid dient te worden vergroot.

De vraag die in dit hoofdstuk centraal staat, is welke beginselen van behoorlijke elektronische rechtspraak uitdrukking geven aan de kansen en risico's die ICT biedt voor de openbaarheid van rechtspraak. In de literatuur wordt op verschillende thema's ingegaan die betrekking hebben op of gerelateerd zijn aan de openbaarheid van rechtspraak. In dit hoofdstuk worden vier thema's (die leiden tot vier beginselen) besproken aan de hand van de volgende indeling:

- camera's in de rechtszaal (5.2);
- ICT en de publieke tribune (5.3);
- alle uitspraken op het internet (5.4);
- anonimisering van jurisprudentie (5.5).

5.2 Camera's in de rechtszaal

Beginsel 6: beginsel van persvrijheid en privacybescherming

Journalisten dienen vrij te zijn om hun werk ter zitting te doen. De privacy van procesdeelnemers dient te worden beschermd.

Al voordat sprake was van de inzet van ICT bij rechtspraak bestond discussie over het al dan niet toelaten van televisiecamera's in de rechtszaal.¹⁷⁷ Deze discussie is nog altijd actueel. De vraag is bijvoorbeeld in hoeverre de rechterlijke macht het gebruik van toepassingen van ICT als digitale (web-)camera's of mobiele telefoons met ingebouwde camera's, tijdens de zitting dient toe te staan of te verbieden?¹⁷⁸ Zoals uit dit voorbeeld blijkt, wordt het onderwerp camera's hieronder ruimer geïnterpreteerd dan op basis van de letterlijke betekenis het geval zou zijn.

Tot het begin van de jaren negentig was het gebruikelijk dat televisiecamera's niet werden toegelaten tot de rechtszaal. Pagano betoogde toen al dat televisiecamera's niet van een openbare procedure zouden mogen worden buitengesloten.¹⁷⁹ Rond die tijd werd in enkele arrondissementen al gesproken over regels met betrekking tot het al dan niet toelaten van televisiecamera's. Halverwege de jaren negentig werd de druk op de rechterlijke macht om televisiecamera's toe te laten groter.¹⁸⁰ Thans geldt dat televisiecamera's wor-

177. Bijv.: Van de Pol 1986, p. 603-609.

178. Dat ook de rechterlijke macht zelf thans worstelt met de vraag in hoeverre het toelaatbaar en praktisch mogelijk is om mobiele telefoons met camera's toe te laten in de rechtszaal, blijkt uit: <http://www.rechtspraak.nl/Gerechten/Rechtbanken/Breda/Actualiteiten/Rechtbank+staat+gsm+met+camera+toe.htm>

179. Pagano 1992, p. 11.

180. Bijv.: Van de Pol 1997.

den toegelaten om een beperkt aantal onderdelen van de zitting te filmen, tenzij de rechter aanleiding ziet om het te verbieden.¹⁸¹

De belangen die tegen elkaar worden afgewogen, zijn in de loop der tijd niet veranderd. Naast de wettelijke mogelijkheden om een zitting achter gesloten deuren te behandelen, in verband met de goede zeden, de openbare orde of de nationale veiligheid – aspecten die ook in artikel 6 EVRM worden genoemd –, is de openbaarheid vooral een afweging tussen twee belangen. Aan de ene kant het belang van procesdeelnemers op rechtspraak in het openbaar, dat met zich meebrengt dat iedereen kennis moet kunnen nemen van wat zich in de rechtszaal afspeelt. Aan de andere kant het belang van bescherming van de privacy van procespartijen, waarmee beperkingen op de openbaarheid kunnen worden gerechtvaardigd.¹⁸² Daarnaast worden risico's genoemd als het voorkomen van een 'trial by media' en een al te sterke beïnvloeding van de procesdeelnemers.¹⁸³ Door anderen, zoals Groenhuijsen, wordt echter gewezen op het feit dat de aanwezigheid van media de professionele procesdeelnemers prikkelt om hun werk extra zorgvuldig te verrichten.¹⁸⁴

Op dit moment wordt binnen de rechterlijke macht ten aanzien van het al dan niet toelaten van 'audiovisuele media', de in 2003 door de gezamenlijke persrechters opgestelde persrichtlijn gehanteerd. Ook in deze persrichtlijn worden de belangen van de openbaarheid van rechtspraak en de privacy van betrokkenen tegenover elkaar gesteld.¹⁸⁵ Volgens de richtlijn – waarvan individuele rechters kunnen afwijken als zij dat willen – geldt ten aanzien van audiovisuele media het volgende.

- *Geen rechtstreekse uitzending.*
- *Van de opkomst van de rechter(s) en de griffier en – in strafzaken – de officier van justitie, van het voorlezen van de tenlastelegging en van het doen van de uitspraak, wordt het maken van film- en geluidsopnamen in de regel toegestaan.*
- *De rechter kan, als daar bijzondere redenen voor bestaan, toestemming geven voor het filmen van andere delen van de zitting.*
- *Voor het maken van opnamen van advocaten en andere rechtshulpverleners moet voorafgaand aan de zitting van hen toestemming zijn verkregen.*

181. <http://www.rechtspraak.nl/Actualiteiten/Informatie+voor+de+pers/>

182. Dit principe komt bijvoorbeeld ook terug in art. 8:62 Awb, waarin wordt gesteld dat de zitting openbaar is, maar dat de rechtbank kan bepalen dat de zitting met gesloten deuren zal plaatsvinden, onder andere als de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer van partijen dit eist.

183. Scholten 1998; Buruma 1997.

184. Groenhuijsen 1997.

185. Plus het belang van een 'ongestoorde behandeling van het proces'. Dit belang wordt in de persrichtlijn niet nader uitgewerkt. Mogelijk wordt hier bedoeld op lawaaïge of knipperende camera's, rondlopende cameramensen of sterke lampen die het proces kunnen verstoren.

- Van andere dan de vaste beroepsmatige procesdeelnemers mogen tijdens de zitting geen opnamen worden gemaakt, tenzij dit met hun toestemming plaatsvindt.
- Bij geluidsoptnamen mogen namen van niet vaste deelnemers niet worden uitgezonden. Geluidsfragmenten waarin namen voorkomen dienen te worden aangepast door bijvoorbeeld de namen te wissen of te vervangen door een geluidssignaal.
- Geen opnames mogen worden gemaakt in het gerechtsgebouw, buiten de rechtszaal.
- Vaste cameraopstellingen, niet inzoomen.¹⁸⁶

Zoals uit de bovenstaande bepalingen uit de richtlijn blijkt, zijn er voor journalisten slechts zeer beperkte mogelijkheden om de zitting op te nemen en uit te zenden. De persrichtlijn is onlangs door Schuijt heftig bekritiseerd. In zijn ogen ontbreekt het de rechter aan bevoegdheden om een inbreuk te maken op het grondrecht van openbare rechtspraak.¹⁸⁷ Hij stelt:

“Voor alle duidelijkheid: dit is geen pleidooi om voortaan maar elke verdachte met naam en toenaam én portret in de krant te zetten of op televisie te vertonen. Ook is dit geen pleidooi om elke strafzaak op televisie uit te zenden mét de verdachte in beeld en met alle namen van getuigen en slachtoffers – al zijn de informatietechnologische mogelijkheden niet zo ver meer weg. Ik heb willen betogen dat de wijze waarop zij gestalte geven aan de openbaarheid van de rechtspraak een vrije beslissing van de media behoort te zijn, waarbij zij zelf beslissen óf en in hoeverre zij de privacy van verdachten, getuigen en slachtoffers zullen beschermen of niet. Voor de gemaakte keuzen kunnen zij door de (civiele) rechter ter verantwoording worden geroepen.”¹⁸⁸

Rechtstreekse uitzending zou een volledige openbaarheid van de zitting tot gevolg hebben: iedereen kan zien wat zich daar afspeelt. Kennelijk weegt echter de bescherming van de privacy van procespartijen binnen de rechterlijke macht zo zwaar dat ingrijpende maatregelen als het verbieden van televisiecamera's of het gebied dat de camera's worden uitgezet, geoorloofd worden geacht. Deze opvatting is mede ingegeven door de, zoals de Hoge Raad het noemt, 'indringendheid van audiovisuele media'.¹⁸⁹ Voor het toelaten van toepassingen van ICT in de rechtszaal, zoals webcamera's of andere digitale opnameapparatuur, geldt des te sterker dat zij 'indringend' kunnen zijn vanwege het gemak waarmee beelden kunnen worden verspreid, bijvoorbeeld via het internet.

Op basis van artikel 6 EVRM wordt openbaarheid van de zitting echter als hoofdregel beschouwd, waarop in het belang van de bescherming van het privéleven van procespartijen een uitzondering kan worden gemaakt. De stelling kan worden verdedigd dat

186. <http://www.rechtspraak.nl/Actualiteiten/Informatie+voor+de+pers/>

187. Schuijt 2006, p.252-274.

188. Schuijt 2006, p.274.

189. HR 27 januari 1984, NJ 803.

volgens het EVRM niet zozeer het al dan niet openbaar zijn van de zitting centraal dient te staan – de zitting behoort immers openbaar te zijn – maar de mogelijkheid om de privacy van procespartijen te beschermen. Met andere woorden: als de privacy op een goede wijze kan worden beschermd, is onbeperkte openbaarheid – en dus ook onbeperkte registratie en uitzending – vanuit juridisch oogpunt gezien, mogelijk. Recent onderzoek van Malsch heeft uitgewezen dat de meerderheid van de persrechters en communicatieadviseurs bij gerechten en de rechtbankjournalisten het met deze opvatting eens is.¹⁹⁰

Toepassing van ICT biedt tal van mogelijkheden om de privacy te beschermen, bijvoorbeeld door uitzending op televisie of internet met enige vertraging, waardoor gevoelige informatie of beelden kunnen worden gewist. Ook niet-technische methoden om de privacy te beschermen zijn denkbaar, zoals het maken van afspraken met de aanwezige journalisten over wat wél en niet wordt opgenomen, het niet noemen van privacygevoelige gegevens tijdens de zitting of het vermommen van procespartijen. Het is vanzelfsprekend dat de bescherming van de privacy van procesdeelnemers als een algemeen geaccepteerd beginsel moet worden beschouwd, dat bij elektronische rechtspraak moet worden nageleefd. Tegelijkertijd zou vanuit juridisch oogpunt onomstreden dienen te zijn dat journalisten die zich op de publieke tribune bevinden, zo min mogelijk worden gehinderd in de uitoefening van hun werk. Deze opvattingen staan niet lijnrecht tegenover elkaar. Journalisten kunnen zonder bezwaar de privacy respecteren en toch beslissen de gehele zitting uit te zenden. Dit kan het beginsel van persvrijheid en privacybescherming worden genoemd.

Bij het afronden van het onderzoek (december 2006) werken het Openbaar Ministerie en de rechterlijke organisatie aan een nieuwe persrichtlijn, die journalisten ruimere mogelijkheden biedt om zittingen op te nemen en uit te zenden. Van volledige en rechtstreekse uitzending zal naar verwachting geen sprake zijn.

5.3 ICT en een inzichtelijk verloop van de procedure

Beginsel 7: beginsel van publieke inzichtelijkheid

De zitting moet kunnen worden gevolgd door pers en publiek, ook als onderdelen van de zitting gedigitaliseerd zijn of als de zitting geheel digitaal verloopt.

Een onderwerp dat sterk gerelateerd is aan het toelaten van camera's in de rechtszaal, is het feit dat pers en publiek de zitting ook daadwerkelijk moeten kunnen volgen. Malsch en Hoekstra hebben eerder geconstateerd dat zowel de praktische informatievoorziening rondom de procedure als de zichtbaarheid en verstaanbaarheid van de procesdeelnemers

190. Malsch 2004, p. 62.

vanaf de publieke tribune, verbetering behoeven.¹⁹¹ De vraag is of het gebruik van toepassingen van ICT daar verbetering in kan brengen.

Onderdelen van de zitting zijn zonder twijfel soms beter te volgen als gebruik wordt gemaakt van courtroom technology. Beelden uit de rechtszaal die worden geprojecteerd op een groot scherm vergroten de zichtbaarheid van wat zich op de zitting afspeelt. Zelfs onderdelen van de zitting die voorheen onzichtbaar bleven, zoals bepaalde bewijsmiddelen, opnames van bewakingscamera's en verklaringen uit het dossier, kunnen aan het publiek worden getoond. Het tegenovergestelde is ook mogelijk. Als er geen projectieschermen zijn en alle procesdeelnemers naar hun eigen beeldscherm kijken waarop getuigen worden verhoord of bewijsmiddelen worden getoond, is de procedure voor het publiek slecht zichtbaar. Dit komt de openbaarheid van rechtspraak niet ten goede.

De openbaarheid van de zitting bij het toepassen van ICT is vooral relevant in toekomstige situaties waarin geen sprake meer is van een zitting, zoals bij het online, via een website, indienen van geldvorderingen. De vraag is op welke wijze de openbaarheid van de 'zitting' kan worden gewaarborgd als er geen zitting meer is. Het publiek moet ook inzicht kunnen krijgen in het verloop van een 'online' zitting en de elektronische behandeling van een zaak. De wenselijkheid moet worden onderzocht van 'online' tribunes of het inzichtelijk maken van programmatuur waarmee elektronische zittingen plaatsvinden. Het vereiste dat een zitting, ook bij het gebruik van ICT of in een elektronische omgeving, moet kunnen worden gevolgd door pers en publiek, kan worden beschouwd als een beginsel van behoorlijke elektronische rechtspraak. Ik noem dit het beginsel van publieke inzichtelijkheid.¹⁹²

Aan het ministerie van Binnenlandse Zaken is recent een voorontwerp van de Algemene wet overheidsinformatie aangeboden.¹⁹³ Dit wetsvoorstel is bedoeld als vervanging van de Wet openbaarheid van bestuur (Wob). Het wetsvoorstel maakt, anders dan de Wob, geen onderscheid tussen informatie van de rechterlijke macht en informatie van andere overheidsorganen.¹⁹⁴ Dit wetsvoorstel kan wellicht, ook voor degenen die zich niet op de publieke tribune bevinden, mogelijkheden bieden om beter inzicht te krijgen in wat zich voorafgaand aan en tijdens de zitting afspeelt. Het wetsvoorstel maakt echter uitzonderingen voor informatie uit het procesdossier, voor zover dat bij de rechterlijke macht of de Raad van State berust, en voor wat in de raadkamer over aanhangige zaken is geuit. Het stelt tevens dat openbaarmaking achterwege blijft als ernstig nadeel wordt toegebracht aan het waarborgen van een goede rechtspleging.

191. Malsch 2002; Malsch en Hoekstra 1999.

192. Zie ook paragraaf 8.4.

193. http://www.minbzk.nl/onderwerpen/grondwet_en/openbaarheid/publicaties?ActItdt=82265

194. Ook informatie van de wetgevende macht en de hoge colleges van staat wordt, in beginsel, openbaar.

Een mate van openbaarheid die aansluit bij de mogelijkheden van de techniek, lijkt ook niet wenselijk. Het gebruik van digitale dossiers biedt – in potentie – namelijk bijna onbeperkte mogelijkheden voor vergroting van de inzichtelijkheid. De wijze waarop een dossier is behandeld, zou inzichtelijk en openbaar kunnen worden gemaakt. Gegevens kunnen worden bijgehouden over de mutaties die worden aangebracht, het moment waarop en de persoon door wie dit gebeurt. Zelfs zou te achterhalen kunnen zijn hoeveel tijd wordt besteed aan het bestuderen van bepaalde onderdelen van het dossier. Vanuit juridisch oogpunt bezien, zijn dit echter geen gegevens die in het belang van een behoorlijke rechtspraak openbaar dienen te zijn.

5.4 Alle uitspraken op het internet?

Beginsel 8: beginsel van online publicatie

Alle rechterlijke uitspraken dienen binnen redelijke termijn op het internet te worden gepubliceerd.

De Mulder voorspelde in 2000, een jaar na het online gaan van Rechtspraak.nl, dat binnen afzienbare tijd ‘het merendeel’ van de jurisprudentie via het internet beschikbaar zou worden gesteld:

“In Nederland polderland is het nog steeds een hot issue, maar ik ga er toch vanuit dat binnen vijf jaar het merendeel van de verschillende Nederlandse jurisprudentie gratis op Internet verkrijgbaar zal zijn. (...) Het belangrijkste (argument, RH) is dat de rechterlijke macht er niet veel langer omheen zal kunnen, op digitale wijze alle Nederlandse burgers de openbaarheid van rechtspraak te geven waar deze sowieso al recht op hebben.”¹⁹⁵

Door diverse kabinetten is in het verleden de stelling ondersteund dat *alle* rechterlijke uitspraken op het internet dienen te worden geplaatst. Rechterlijke uitspraken werden beschouwd als ‘basisinformatie van de democratische rechtstaat’, waarvan het wenselijk is dat zij gratis toegankelijk worden gemaakt via het internet.¹⁹⁶ Bij de opening van Rechtspraak.nl is door de toenmalige president van de Hoge Raad, Martens, steun gegeven aan deze opvatting. Hij voorspelde dat in de toekomst aan de eis tot het openbaar maken van de rechterlijke uitspraak slechts behoorlijk kan worden voldaan door die uitspraak op het internet te zetten.¹⁹⁷

195. De Mulder 2000.

196. *Kamerstukken II* 1999/00, 26 387, nr. 7, p. 4.

197. <http://www.rechtspraak.nl/Gerechten/HogeRaad/Actualiteiten/Archief/1999/12/ACT18.htm>

Op dit moment wordt nog altijd slechts een klein percentage van het totaal aan rechterlijke uitspraken via Rechtspraak.nl gepubliceerd. De rechterlijke macht hanteert selectiecriteria die ertoe leiden dat alleen belangwekkende uitspraken op de site worden gepubliceerd. Volgens de selectiecriteria bevat Rechtspraak.nl uitspraken die:

- aandacht hebben getrokken in de publiciteit;
- van belang zijn voor het openbare leven;
- uitwerking kunnen hebben op de toepassing van wetten en regelingen;
- interesse van belangengroepen kunnen hebben;
- interesse van indirect belanghebbenden kunnen hebben (bewoners in wijk, dorp, stad of regio waar de kwestie speelt);
- interesse van de vakpers kunnen hebben.¹⁹⁸

In het bijzonder worden volgens de selectiecriteria uitspraken gepubliceerd waarin:

- *voor het eerst een standpunt over een bepaald onderwerp wordt ingenomen;*
- *voorgaande casuïstiek wordt samengevoegd tot één jurisprudentielijn;*
- *een bestaande jurisprudentielijn wordt verlaten;*
- *een bestaande jurisprudentielijn wordt genuanceerd;*
- *een bestaande jurisprudentielijn analoog wordt toegepast;*
- *de jurisprudentielijn tot andere gebieden of categorieën wordt uitgebreid.*

Negatieve criteria voor publicatie gelden voor zaken die:

- *eenvoudig zijn afgedaan (kennelijk onbevoegd/kennelijk niet ontvankelijk/kennelijk ongegrond/kennelijk gegrond);*
- *in civiele zaken bij verstek zijn geweest;*
- *in eerste aanleg zijn uitgesproken op het gebied van het personen- en familierecht en waarvan geen appel is ingesteld;*
- *zijn uitgesproken in het kader van de administratiefrechtelijke afdoening handhaving verkeersvoorschriften (wet Mulder) en waarvan geen appel is ingesteld;*
- *nog geen eindoordeel hebben.*

Volgens Van Coeverden en Funnekotter van Bureau Bistro¹⁹⁹ van de Raad voor de rechtspraak, was en is een belangrijke overweging die aan de beperking ten grondslag ligt het vereiste van anonimisering. Het zou, met andere woorden, te kostbaar zijn om alle uitspraken te anonimiseren.²⁰⁰ Op dit punt wordt in de volgende paragraaf nader ingegaan.

198. <http://www.rechtspraak.nl/Uitspraken/Selectiecriteria/>

199. Bureau Internet Systemen Rechterlijke Organisatie (Bistro) is de organisatie die onder andere verantwoordelijk is voor het beheer van Rechtspraak.nl, Intro en Porta Iuris.

200. Van Coeverden en Funnekotter 2001.

Een andere reden die zij geven is dat een groot deel van de uitspraken niet of nauwelijks te begrijpen is zonder alle onderliggende stukken ook te publiceren:

“In strafzaken bestaat de praktijk in veel (politierechter)zaken mondeling vonnis te wijzen en daarvan slechts een aantekening op te nemen. Er zou een vracht aan nauwelijks leesbare uitspraken in de databank worden opgenomen die gelet op de summere inhoud bijna nooit worden geraadpleegd, terwijl de kosten voor opname in die databank relatief hoog zijn. Het zou de doorzoekbaarheid van de databank negatief beïnvloeden, zelfs met de toegenomen kwaliteit van zoekmachines.”²⁰¹

Ook het feit dat aan sommige uitspraken pas een motivering wordt toegevoegd op het moment dat een zaak in beroep komt, betekent – althans volgens Prakken – dat het niet mogelijk is, althans niet zonder ingrijpende wijziging van deze praktijk, alle uitspraken op het internet te publiceren.²⁰² De Mulder betoogt echter dat het uit wetenschappelijk oogpunt onwenselijk is dat selecties worden gemaakt.²⁰³ Hij acht het van belang analyses te kunnen maken van *alle* rechterlijke uitspraken.

Onderzoek toont aan dat bezoekers van Rechtspraak.nl hun vraagtekens plaatsen bij de wijze waarop de selectiecriteria worden toegepast.²⁰⁴ Kritiek komt ook vanuit de rechterlijke macht zelf. Van Opijnen heeft aangetoond dat behoorlijke verschillen tussen de gerechten bestaan in de hoeveelheid uitspraken die zij op Rechtspraak.nl plaatsen.²⁰⁵ Zijn onderzoek roept de vraag op waarom sommige commerciële uitgevers bepaalde uitspraken wel geschikt achten om in hun papieren jurisprudentiebundels op te nemen, terwijl dezelfde uitspraken niet op Rechtspraak.nl staan. Vooral als rechters deel uitmaken van de redactie van de commerciële jurisprudentiebundels, kan de schijn worden gewekt dat de rechterlijke macht er belang bij heeft niet alle uitspraken gratis te publiceren. Voor de hoogste rechtscolleges – zo geeft ook Van Opijnen aan – zoals de Hoge Raad, de Raad van State en de bestuursrechtelijke rechtscolleges die als hoogste rechter fungeren, ligt het in elk geval voor de hand te veronderstellen dat zij alle uitspraken op het internet publiceren. Deze uitspraken zijn vanwege hun rechtsvormende werking altijd maatschappelijk en juridisch relevant.²⁰⁶

Op dit moment is de stelling dat *alle* rechterlijke uitspraken beschikbaar zouden moeten zijn via het internet zeer actueel. De Commissie De Meij concludeert in haar rapport

201. Van Coeverden en Funnekotter 2001, p. 246.

202. Zie Prakken 2003, p. 834.

203. De Mulder 2000.

204. Klooster en Van der Veen 2005. Beschikbaar via: <http://www.rechtspraak.nl/>

205. De rechter kan zelf *aanvinken* of hij een uitspraak geschikt acht voor publicatie op Rechtspraak.nl, alleen voor de interne databank van de gehele rechterlijke macht of alleen voor de huisdatabank van het gerecht zelf.

206. Zie Van Opijnen 2006.

‘Toegang tot rechterlijke uitspraken’, dat alle rechterlijke uitspraken op internet beschikbaar moeten komen en voor iedereen toegankelijk moeten zijn.²⁰⁷ Tot dezelfde conclusie komt Van der Meulen in zijn voorontwerp voor de Algemene wet overheidsinformatie.²⁰⁸ Dit zou betekenen dat jaarlijks ongeveer 1,7 miljoen uitspraken op het internet dienen te worden geplaatst. Hoewel dit een grote en kostbare operatie is, is een dergelijke verplichting een grote stap voorwaarts op weg naar openbare rechtspraak. Zeker als men constateert dat elke rechter op dit moment zelf in staat is openbaarmaking van zijn uitspraak via Rechtspraak.nl tegen te houden. De in het tweede hoofdstuk geformuleerde norm, dat het gebruik van technologie in bepaalde gevallen verplicht kan zijn, berust op voldoende draagvlak in de literatuur. Dat is zeker het geval waar het de publicatie van rechterlijke uitspraken op het internet betreft.

De norm die inhoudt dat alle uitspraken op het internet dienen te worden gepubliceerd, is daarom te beschouwen als een beginsel van openbare elektronische rechtspraak. Dit kan het beginsel van online publicatie worden genoemd.

Bij een publicatie op het internet ligt het voor de hand om aan te nemen dat uitspraken ook binnen redelijke termijn nadat de beslissing is genomen en is uitgesproken, worden gepubliceerd. Wat onder een redelijke termijn moet worden verstaan, is afhankelijk van de mate van relevantie. Als het gaat om beslissingen die veel publiciteit met zich meebrengen of uitspraken waar de rechtspraak direct rekening mee dient te houden, zal publicatie zo snel mogelijk dienen plaats te vinden. Het beginsel van online publicatie omvat zowel de norm dat alle uitspraken op het internet worden gepubliceerd, als de norm dat dit binnen redelijke termijn gebeurt.

5.5 Anonimisering van uitspraken

Beginsel 9: beginsel van anonimisering

Anonimisering van uitspraken is alleen onder bijzondere omstandigheden noodzakelijk (beginsel 9).

Een vraag die regelmatig aan de orde is als het gaat over openbaarheid en ICT, is of rechterlijke uitspraken geanonimiseerd dienen te worden voordat zij op het internet worden gepubliceerd.²⁰⁹ Rechterlijke uitspraken bevatten persoonsgegevens van procespartijen, maar ook van advocaten, getuigen en deskundigen. Ter bescherming van de persoonlijke levenssfeer van natuurlijke personen die geen professional zijn, wordt het op dit moment

207. Het rapport is toegevoegd aan *Mediaforum* 2006-4. Zie ook: Korthals Altes 2006.

208. http://www.minbzk.nl/onderwerpen/grondwet_en/openbaarheid/publicaties?ActIsmIdt=82265

209. Bijv.: Van Oppen 2000; Swelsen 2000.

nodig geacht om bij de publicatie van uitspraken op het internet deze persoonsgegevens zodanig te bewerken dat deze niet meer tot personen herleidbaar zijn.²¹⁰ Alle uitspraken die op Rechtspraak.nl staan, zijn – waar het natuurlijke personen betreft – geanonimiseerd.²¹¹ Bij de gerechten gebeurt dit op geautomatiseerde wijze. De beslissing om volledig te anonimiseren, is mede gebaseerd op het advies van het College Bescherming Persoonsgegevens (CBP, voorheen: Registratiekamer) aan de minister van Justitie uit 1997.²¹²

Binnen de rechterlijke macht gelden ‘anonimiseringsrichtlijnen’ die aansluiten op het advies van het CBP. In de richtlijnen staat:

- *gegevens van natuurlijke personen die genoemd worden in uitspraken worden geanonimiseerd;*²¹³
- *namen van rechtspersonen en bestuursorganen worden in civiele en bestuursrechtelijke uitspraken niet geanonimiseerd, zolang die gegevens niet bepalend zijn voor de wijze waarop een individu in het maatschappelijke verkeer wordt beoordeeld;*²¹⁴
- *in strafrechtelijke uitspraken worden namen van rechtspersonen die verdacht zijn wel geanonimiseerd, met uitzondering van bedrijven die een monopoliepositie hebben;*
- *gegevens omtrent een natuurlijke persoon in dienst van een rechtspersoon of bestuursorgaan en handelend in de uitoefening van een specifieke functie, worden niet geanonimiseerd;*
- *gegevens omtrent een natuurlijke persoon in dienst van een rechtspersoon of bestuursorgaan worden wel geanonimiseerd;*
- *gegevens van deskundigen en/of adviseurs worden niet geanonimiseerd;*²¹⁵
- *gegevens van personen die professioneel bij de rechtszaak zijn betrokken worden niet geanonimiseerd;*²¹⁶
- *gegevens omtrent een niet-professionele gemachtigde worden evenmin geanonimiseerd, tenzij ze rechtstreeks leiden naar de naam van de procespartij.*

In de literatuur klinkt zo nu en dan kritiek door op deze wijze van anonimisering. Kuitenbrouwer noemt het een ‘struikelblok voor openbaarheid’. Hij meent dat persoonsgegevens het oordeel van de rechter kleuren en daarom ‘mede dienen ter verklaring

210. Matthijssen 2000, p. 5.

211. <http://www.rechtspraak.nl/Uitspraken/Anonimiseringsrichtlijnen>. Deze richtlijnen gelden voor alle gerechtelijke uitspraken met uitzondering van fiscale arresten en vreemdelingenzaken.

212. http://www.cbppweb.nl/downloads_uit/z1997-0933.pdf?refer=true&theme=purple. Zie ook: De Heij en Van de Pol 1999.

213. Naam, adres en woonplaats (de zgn. NAW-gegevens) van procederende partijen, (mede-)verdachten, belanghebbenden, getuigen, slachtoffers, benadeelde partijen etc., worden vervangen door neutrale termen.

214. Met andere woorden: er is wel anonimisering nodig als de naam herleidbaar is tot een natuurlijke persoon.

215. Bijv.: de naam van de medewerker van de Raad voor de Kinderbescherming of de psychiater die rapporteert, blijft staan. Ook de naam van de tolk blijft staan.

216. De namen van rechters, advocaten en gerechtsdeurwaarders blijven staan.

waarom de beslissing zó en niet anders is uitgevallen'. Hij acht het gevaar aanwezig dat weglating van deze details de uitspraak 'falsificeert'.²¹⁷ De Mulder wijst op het feit dat jurisprudentie voldoende kenmerken moet bevatten om grootschalig te kunnen analyseren.²¹⁸ Deze standpunten pleiten voor een genuanceerder benadering van het vraagstuk van anonimisering. Ook Martens vindt een dit wenselijk:

*"Het zou wel eens kunnen zijn dat de nu nog heersende, vrij vergaande kijk op de omvang van dat recht (op privacy, RH) in belangrijke mate is gevormd onder de indruk van de eerste verschijnselen van de informatiemaatschappij en dat naar mate deze maatschappij zich doorzet een genuanceerder standpunt mogelijk wordt, waarin méér plaats is voor afweging tegen algemene belangen."*²¹⁹

Kroes meent dat bij de beslissing om al dan niet te anonimiseren onderscheid moet worden gemaakt tussen de diverse categorieën van zaken.²²⁰ Met andere woorden: anonimisering is niet altijd noodzakelijk. Van Coeverden en Funnekotter van Bureau Bistro van de Raad voor de rechtspraak erkennen dat de keuze om alle zaken te anonimiseren vooral een pragmatische is geweest:

*"Het niet anonimiseren in het strafrecht, het familierecht en het bestuursrecht zou aanleiding hebben gegeven tot een intensief debat, mogelijk uitmondend in voorstellen voor wetwijziging. Dit zou enige jaren in beslag hebben genomen en voorlopig niet geleid hebben tot publicatie van enig strafvonnis of arrest op de website. (...) De gevolgen van deze keuze zijn verstrekkend. Het anonimiseren van uitspraken kan afbreuk doen aan het openbaarheidsvereiste en kan nadelig zijn voor een goede lezing van de uitspraak. Soms geven namen en plaatsen een context aan die je een uitspraak beter doen begrijpen."*²²¹

Kluwer, commercieel uitgever van jurisprudentiedatabanken, geeft er de voorkeur aan om juist zo min mogelijk te anonimiseren.²²² Vos, redactiesecretaris van Kluwer zegt hierover: "We willen onze abonnees graag zo leesbaar mogelijke jurisprudentie verstrekken (...) Het voeren van een genuanceerd anonimiseringsbeleid is een kwestie van tijd, en dus van geld. Je moet bij elke uitspraak nagaan of anonimiseren vereist is."²²³

217. Kuitenbrouwer 2000.

218. De Mulder 2000.

219. <http://www.rechtspraak.nl/Gerechten/HogeRaad/Actualiteiten/Archief/1999/12/ACT18.htm>

220. Kroes 1999.

221. Van Coeverden en Funnekotter 2001, p. 245.

222. Kluwer ontvangt niet-geanonimiseerde uitspraken van advocaten en soms ook van redactieleden van vakbladen die ook rechter zijn.

223. Wopereis 2004.

In de discussie over de bescherming van persoonsgegevens wordt vaak verwezen naar artikel 8 van het EVRM, waarin de bescherming van persoonsgegevens is geregeld. Opvallend is echter dat het Europese Hof voor de Rechten van de Mens, de instantie die moet toezien op de correcte naleving van het EVRM, zijn uitspraken in beginsel publiceert zonder deze te anonimiseren.²²⁴ Ook in het buitenland wordt genuanceerd gedacht over het al dan niet anonimiseren van uitspraken.²²⁵

Recent is de discussie over het al dan niet anonimiseren van rechterlijke uitspraken actueel geworden, omdat zowel de Commissie De Meij als Van der Meulen in het voorontwerp van de Algemene wet overheidsinformatie adviseren het vereiste van volledige anonimisering te verlaten. De Memorie van Toelichting uit het voorontwerp geeft hiervoor de volgende argumenten:

*“Thans worden de meeste op internet gepubliceerde uitspraken geanonimiseerd. Vaak bestaat hiervoor voldoende aanleiding. In strafzaken zou het openbaar maken van de naam van de veroordeelde al gauw tot een inbreuk op de persoonlijke levenssfeer leiden. Daarom is in onderhavig voorstel van wet ten aanzien van uitspraken waarbij een strafsanctie wordt opgelegd, bepaald dat de naam van de veroordeelde natuurlijke persoon niet openbaar is. (...) De regel dat persoonsgegevens bij het opleggen van een strafsanctie niet worden openbaargemaakt, kan door de strafrechter worden doorbroken als op grond van artikel 9, eerste lid, onderdeel b, sub 3, van het Wetboek van Strafrecht als bijkomende straf openbaarmaking van de rechterlijke uitspraak wordt opgelegd.
(...)”*

In civiele zaken of in bestuursrechtelijke zaken zonder strafsancties spreekt anonimisering minder vanzelf. Waarom zou de naam van een vergunninghouder als procespartij moeten worden geanonimiseerd, terwijl die naam als onderdeel van de vergunning wel openbaar is? In geval rond een zaak veel publiciteit is geweest of als een partij wordt veroordeeld tot rectificatie van een eerdere publicatie, is anonimisering zinloos en dient deze dan ook achterwege te blijven. (...) In de voorgestelde bepaling wordt de rechter de gelegenheid geboden om aan de hand van de in artikel 3:4 opgenomen uitzonderingsgronden te bepalen welk deel van de uitspraak niet openbaar is. De rechter kan oordelen dat grond bestaat voor anonimisering, maar ook voor het niet openbaar maken van in de uitspraak opgenomen bedrijfsgegevens of andere gegevens die daarvoor in aanmerking komen.”²²⁶

224. Zie artikel 33 van de Rules of Procedure.

225. Vanuit mijn functie bij het ministerie van Justitie heb ik deel uitgemaakt van een discussiegroep ‘anonimisering van jurisprudentie’ van de werkgroep Juridische Informatica van de Raad van de Europese Unie. Hieruit bleek dat de meeste landen wel enige vorm van privacybescherming toepassen, maar dat niet alle landen daarbij kiezen voor volledige anonimisering.

226. *Mediaforum* 2006-4; http://www.minbzk.nl/onderwerpen/grondwet_en/openbaarheid/publicaties?ActItdt=82265

Net als bij het beginsel van online publicatie het geval was, vindt ook het vereiste dat het niet langer noodzakelijk is om rechterlijke uitspraken te anonimiseren voor publicatie, voldoende ondersteuning in de literatuur om het te beschouwen als een beginsel van behoorlijke elektronische rechtspraak.²²⁷

5.6 Hoofdstukconclusies

Wat openbaarheid van rechtspraak op dit moment inhoudt, kan onder andere worden achterhaald door de jurisprudentie van het EHRM te bestuderen. Deze jurisprudentie geeft echter nauwelijks inzicht in de invloed die ICT kan hebben op de openbaarheid van rechtspraak. Het gebruik van ICT biedt een aantal kansen om de openbaarheid te vergroten en het brengt risico's met zich mee, bijvoorbeeld voor de privacy van procesdeelnemers. Om de openbaarheid te kunnen garanderen en de kansen die ICT biedt, te kunnen benutten dienen die risico's zo veel mogelijk te worden beperkt.

De in dit hoofdstuk geformuleerde beginselen van openbare elektronische rechtspraak bieden een kader voor nadere discussie over de risico's en kansen van ICT voor de openbaarheid van rechtspraak.

De volgende vier beginselen (paragraaf 5.2 t/m 5.5) komen naar voren uit de literatuur over openbare elektronische rechtspraak:

- persvrijheid en privacybescherming;
- publieke inzichtelijkheid;
- online publicatie;
- anonimisering.

Waar ten behoeve van de openbaarheid van rechtspraak gebruik wordt gemaakt van een website, is ook een aantal in het vorige hoofdstuk genoemde beginselen van toepassing: continuïteit (paragraaf 4.2), nevenschikking voor niet-professionals (paragraaf 4.3), vindbaarheid (paragraaf 4.4) en bestendigheid (paragraaf 4.4).²²⁸ Van elk van de beginselen wordt een kort voorbeeld gegeven van de toepasbaarheid op openbare elektronische rechtspraak.

Continuïteit en openbaarheid

Ook voor rechterlijke uitspraken geldt dat het publiek en procespartijen erop mogen vertrouwen dat eenmaal gepubliceerde uitspraken op de site blijven staan. Rechters die ach-

227. Tijdens de afronding van het onderzoek hebben de Hoge Raad, de Raad van State en de Raad voor de rechtspraak er blijk van gegeven dat zij in de loop van 2007 uitspraken in beginsel ongeanonimiseerd op het internet zullen publiceren.

228. Het beginsel van betrouwbaarheid (paragraaf 4.5) lijkt minder relevant voor de openbaarheid, omdat dit beginsel vooral betrekking heeft op het uitwisselen van berichten met de gerechten. Daarvan is bij het raadplegen van een website of het volgen van een zitting geen sprake.

teraf ontevreden zijn over hun gepubliceerde vonnis, kunnen niet verzoeken om de publicatie weer ongedaan te maken.

Nevenschikking voor niet-professionals

Uitspraken die op Rechtspraak.nl staan, dienen voor niet-professionals ook op niet-elektronische wijze beschikbaar te zijn. In elk geval zal een persoon die niet beschikt over een internetverbinding en toch een bepaalde rechterlijke uitspraak wil ontvangen, moeten worden bediend. Desnoods door de uitspraak tegen betaling toe te sturen. Van professionals mag tegenwoordig wel worden verlangd dat zij een uitspraak downloaden.

Vindbaarheid

Ook de vindbaarheid van uitspraken op het internet is van belang. Uitspraken moeten eenvoudig te vinden zijn, de site moet doorzoekbaar zijn. Is dat niet het geval, dan staan uitspraken weliswaar op het internet, maar verbetert de openbaarheid niet. Het beginsel van anonimisering, dat uitdrukt dat anonimisering alleen onder bijzondere omstandigheden noodzakelijk is (paragraaf 5.5), sluit aan bij het beginsel van vindbaarheid. Niet-geanonimiseerde uitspraken zijn beter te vinden doordat via zoekopties ook kan worden gezocht op specifieke kenmerken van een zaak die sterk verbonden zijn aan een bepaalde persoon of locatie.

Het is van belang voldoende aandacht te hebben voor de documentatie van het systeem waarin rechterlijke uitspraken zijn opgenomen. Gewaarborgd moet worden dat de vindbaarheid ook in de toekomst is gegarandeerd is.²²⁹

Bestendigheid

Ook het beginsel van bestendigheid is van belang bij het online publiceren van uitspraken. Bij de wijze waarop uitspraken worden gepubliceerd, dient zo veel mogelijk gebruik te worden gemaakt van bestendige en algemeen beschikbare technologie. Van bezoekers van een site mag niet worden verlangd dat zij de meest recente of exotische software aanschaffen om rechterlijke uitspraken te kunnen raadplegen. Aansluiting bij maatschappelijke of internationale standaarden is wenselijk.

Het gebruik van ICT is in de voorafgaande hoofdstukken gekoppeld aan de beginselen van toegankelijkheid en openbaarheid. Behoorlijke rechtspraak verloopt echter ook binnen redelijke termijn, is onafhankelijk en onpartijdig en behandelt procespartijen op een eerlijke manier, ook als ICT wordt gebruikt. In de volgende hoofdstukken wordt onderzocht of en zo ja, welke beginselen van behoorlijke elektronische rechtspraak voortvloeien uit de koppeling van ICT en de laatstgenoemde beginselen van behoorlijke rechtspraak.

229. De Vey Mestdagh, Dijkstra en Oskamp 2002, p.154-155.

